

Szabó Dezső - emlékest

Pénteken este a Protestáns Teológiai Intézetben tartotta nyitórendezvényét a Szabó Dezső Egyesület. **Sebesi Hripszimé Tündér** népdalos bevezetőjét követően **Makkai Ferenc** elnök emlékeztetett arra, hogy a Hajnal-negyedi RMDSZ-szervezetből hivatalosan az idén kinőtt egyesületnek támogatókra van szüksége. **Márián Zoltán** tiszteletbeli elnök, akitől az egyesület, a Szabó Dezső Emlékház létrehozásának ötlete származik, méltatta a „születésnap” (2002. III. 7.) előtt az ügy érdekében megtett közös erőfeszítéseket.

A rendezvény fénypontjaként **dr. Kántor Lajos** irodalomtörténész, a Korunk főszerkesztője, előadást tartott Szabó Dezső életművéről. A gyermekéveit a kolozsvári Trefort utcában leélt író a 20. század eleji magyar irodalom egyik legjelentősebb személyiségévé nőtte ki magát. Közéleti és világproblémákkal foglalkozott, nemzetpolitikus volt. Nem kötelezte el magát egyetlen párt mellett sem, ráadásul népszerűsége is szert tett, ami sokakat zavart. Az igazmondás szenvedélye, a magyar nép jövőjébe vetett hit jellemezte. Napjainkban méltatlanul kevesen olvassák Szabó Dezsőt, pedig gondolatai ma is aktuálisak. „Kritikus olvasókra van szükség” - jelentette ki dr. Kántor Lajos.

Az előadás után **Sebesi Karen Attila** színművész, az egyesület igazgatótanácsának tagja, részleteket olvasott fel *Szabó Dezső Életeim* című kötetéből és bemutatta a Hajnal negyedi RMDSZ időszakos kiadványát, a Hajnali Lapot. A rendezvényt a **Fűszál-együttes** megzenésített verses előadása zárta.

Ö.L.B.

(Szabadság 2002. október 21.)

* * *

Wertán Zsolt

Barangolás Erdélyben 2002

I. rész

Honismereti vezetőnk, *Dr. Szarka Görgy* kijelenti: „Az úton nem lazálunk, ez honismereti műhely, és harcolunk a hungaro-pesszimizmus ellen”. A figyelmet mindenütt felhívja a példamutató egyéniségekre, akik élő fáklyaként sokat tettek és tesznek a magyarságért.

Ártánd. Martos Ferencné (Cilu) felsóhajt: „Isten hozta, illetve visszahozta a társaságot Erdélybe”.

Nagyvárad. A legszebb szecessziós magyar város. Püspöki palota. A székesegyház előtt Szt. László királyunk nagy léptékű gyalogszobra. Magyarország egészen a Mohácsi vészig európai középhatalom volt. A bekövetkező bajhoz őseink is hozzájárultak, az állandó, átkozott villongásokkal - mondja Szarka György -, hiszen például jórészt maga Kinizsi verte szét a Fekete Sereget, nehogy Corvin János túl erős legyen...

Báródi medence: a Királyerdő és a Rézhegység ölelésében. Telegd és Báród környékére telepítették a határőr székelyeket. Az I-es úton haladunk.

Rév. Ma már egyedül csak Hasas Péter „sárkovács” készít „vászonedényeket”, majd betérünk hozzá. Elhangzik néhány székely sírvers, pl.: Itt nyugszik Balog Rozál, jó már néki, hát még nekem.

Élesd. Kis mezőváros. A környező dombok teraszai művelés híján szomorkodnak. Balra letérhetnénk Szilágyssomlyóra. Ott született Bethlen István. Nem messze Szentjobb: ott is szolgált a vékony, beteges, de rendíthetetlen Tempfli József, jelenleg nagyváradai püspök. Adjon a Jóisten még sok erőt neki, hogy segíthesse, gyámolíthassa a rábízott népet. Ő az egyházi ingatlanok, ingóságok és jogok rendíthetetlen bajvívója, vissza-perlője.

A Rézhegységben fekvő Feketeerdő vidékére szlovákokat telepítettek. Sok neves magyar származik a tágabb vidékről. Nagykárolyban született Károli Gáspár, a híres bibliafordító. Tasnádon Nóti Károly és Bíró Lajos. Bíró utazta be Új Guineát, Óceániát, a Nemzeti Múzeumot állatgyűjteményével gazdagította. Tasnád mellett Érmindszenten egy kicsi házból jött Ady Endre, akiről Joikits Attila bizonyította be, hogy örmény vér is folyt az ereiben. A délebbre fekvő Nagyszalonta Arany János és Zilahy Lajos szülőhelye.

Az örmény Czárán Gyula a Bihar Apostola. Birtokát eladta, hogy a pénzből a bihari turistautakat kiépítse. Könyvet is írt. Nagy zenerajongó volt, szépen hegedült, zongorázott. A bihari túrázást „biharol-gás”-nak, míg a Móc-vidéket „Mocopotámiá”-nak nevezte. Megalakította az Erdélyi Kárpát Egyesületet,

ebben a szintén örmény Merza Gyula is nagy segítségére volt. Erdély a fél világot el tudná látni sóval, amely korábban az ízesítésen túl a legfontosabb tartósító szer volt. A rómaiak részben ezért foglalták el Dáciát. A só a Sebes-Körösön jutott tovább. Szolnok az egyik elosztó központ lett. Az Árpádházi királyok jövedelmének 80 százaléka is a só monopóliumából származott. A sókamarsoknak pallosjoguk volt.

Látjuk a **Királyhágót**, amely a Királyerdőt a Meszes Hegységgel köti össze. Szt. István nagybátyja Gyula, bizánci vallású volt. Martinuzzi György, a szőrösfülű Fráter az Erdélyi Fejedelemséget mind a törökkel, mind Európával elfogadtatta és egy évszázadon át Erdély volt Magyarország szellemi fellelője. Nemzeti nyelvű iskolahálózat és könyvnyomtatás. Azt el kell ismernie a katolikusságnak is, hogy az itteni protestáns berendezkedés a magyar nyelvet megőrizte. A Bibliát is lefordították magyarra, hogy a nép is olvashassa az Igét. Csak a Báthoryak voltak katolikusok, a többség református, evangélikus, unitárius.

Elhagytuk a Királyhágót (a nagy vízvázlatot).

Kolozs megye. **Köröstárkány**: szép hely, itt több településen szigetmagyarság él. Jegenyén született Kájoni János. Sárvasáron híres fafaragó mester dolgozik (Kudor). Ugyanitt mennyasszonyi pártákat készít egy néni. Az egész vidéket ellátja, megrendelésre dolgozik. Jobbra letérünk egy keskeny útra. **Magyarlóna**: református templomának szép a sisakja, mennyezete kazettás. Visszatérünk a főútra.

Kolozsvár. Jobbra a Kolozsmonostori apátsági templom szentély-maradványából helyreállított ikertornyú templom.

Apafi Mihály 13 gyermekéből 12 meghalt, a Farkas utcai templom alatt temették el őket. Apafit **Alma-keréken** temették, később őt is itt helyezték végső nyugalomra. A kolozsmonostori domboldali temető sok-sok sírkövét látjuk. Idén 100 éves a híres Mátyás szobor. Ferenc József nem engedte, hogy felszenteléskor Ausztria képviseltesse magát, ugyanis a szoborcsoporton a büszke Mátyás előtt Ausztria zászlója is ott hódol.

Tordatúr. A szépséges Túri Madonnát, amely 100 évvel korábban készült, mint a Csíksomlyói Boldogasszony, a gyulafehérvári érsekségnek ajándékozták, ott felújítva a székesegyházban megtekinthető. A tordatúri templomot az érsekség újjátta fel.

A Túri hasadék a Tordai hasadék kistestvére. **Torda** három nevezetessége: a pogácsa, a pecsenye és a hasadék. Nemkülönb a sóbánya, amely 1932 óta már nem üzemel, de megtekinthető és légúti betegeket gyógyítanak a hatalmas vájatokban, ahol koncerteket is tartanak. Református erőtemplom. A világon elsőként 1568-ban a barokk katolikus templomban hirdettek vallási türelmet. Az Aranyos folyó itt már nem tisztavízű. Ahol végighaladunk, immár a 15-ös úton, de egyébként mindenütt, ortodox templomok épülnek, akár él a környéken elegendő román hívő, akár nem. Vallási tolokodás (prozelitizmus).

Aranyospoján, szép templomocská és két cifratetejű, csillogó bádógú cigánypalota.

Marosludas. A Marosnak itt egy holtága is van.

Az első, ikreket szoptató farkas-szobrokat még Mussolini ajándékozta. Azután a megszorított szobrok már „akra-bakra” mindenütt megjelentek. Először Anonymus említi 1300 körül az erdélyi románokat.

Jobbra **Marosbogát**. Itt született Szongott Kristóf (1853-1907) armenológus, a templomban emléktábla. A könyvtárat, levéltárat feldolgozta, rendszerezte. Rendkívül tanulságos, nagy értékű könyveit a budapesti XI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat (Szongoth Gábor elnökletével) és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület újra megjelentette, bárki hozzájuthat, amíg a készlet tart.

Radnót: sőt kerestek, de gázlencsébe fűrtak. A fűrótorony belobbant és igen sokáig 40 méteres lánggal égett. A gázvagyongra erőművet telepítettek. **Marosradnótnál** Bethlen Gábor elárvult kastélyát valamilyen mezőgazdasági alakulat használja, udvarát traktor-csontvázak vigyázzák. Még így is kép alkotható a fényes időkről. Gyönyörű kovácsoltvas kerítés. Az elárvult park útja a közeli temetőhöz vezet, ahol a valaha gyönyörű ravatalozókápolna még tartja magát. Az esztétikus hajlatú, mára lyukas zindelyes fedélszék lehangoló. A Maros pontonhídján óvatos lassúsággal autók, szekerek bukducsolnak oda-vissza.

Kerelőszentpáli csata. Bekes Gáspárt 1575-ben a szászok, a nemesek és a lófők is támogatták. Báthori István azonban július 8-án győzött. Sokakat felkötött, megcsontkíttatott, Bekes azonban elmenekült. (Két évvel később Báthori, már lengyel királyként, kibékült vele, udvarába fogadta, és Bekes Gáspár lett a lengyel lovasság főparancsnoka. A lóháton kényelmes, rövid, prêmes kabátot az ő nevére lengyelül „bekesza” - ejtsd: bekesa - névvel illetik, ebből lett a magyar „bekecs” szó. - *a szerk. megjegyzése*)

Nyárádtó, itt ömlik a Nyárád a Marosba.

Marosvásárhely, korábban Székelyfenesnek hívták. Jól tönkretették, a főbb utak szélein a házakat lerombolták és otromba (sztálinbarokk) magasházakkal szegélyezték.

Szerpentinek kígyóznak felfelé, majd le a Nyárad völgyébe. Itt már tömbmagyarság él, még a cigányok is magyarok. A 13-as úton (E 60) **Göcs**-nél több nagy táblán valaha komlót termesztettek. Máig megmaradt a magastám-rendszer, de a területet törökbúzával vetik be.

Szerpentinek kapaszkodunk lombos, vegyes-fenyves erdőben, majd a Kisküküllő völgyébe gurulunk. Balra letérünk **Szováta** felé (13/A), rendtartó székely falvak következnek, az utcák gondozottak, a házak előtt virágok nyílnak. **Gyulakuta**: gyár hatalmas hűtőtoronnyal.

Erdőszentgyörgy kastélyában született *Rhédey Claudia* grófnő, a jelenlegi angol királynő ük-ükanyja. Az angol királyi leszármazottak a plébániának sok segítséget küldtek.

Jobbra **Bözödújfalva**. A szombatosok voltak a székely zsidóvallásúak. Üldözték őket, még Auschwitzba is deportáltak közülük. A kommunista hatalom duzzasztót épített, a víz a területet falustól ellepte, csak a torony mered ki a hullámokból.

Székelykapuk: **Háromfalva, Makfalva, Szentistván és Csókfalva**. Udvarhelytől Szovátaig húzódik a Sóvidék. Itt megbecsülik a gyermekáldást és nincs elvándorlás. Ez a „Kismagyarország”. Jótékony idegenforgalom. Közel a Keleti Kárpátok vulkáni vonulata, távolabb a Görgényi havasok.

Kibéd, oroszlanos emlékmű. A terménykínálóktól többen lilahagymát vesznek. **Sóvárada**. Hosszú, nagy falu. Hargita megye területe az egykori Udvarhelyszékkal egybeesik, 300 ezer lelket számlál, 90 százaléka magyar.

Parajd. Azonos nevű hegye évente 5-6 mm-el emelkedik, félméteres talaját leszámítva az egész hegy kősó. Amikor só-jogukat elvették, a székelyek 1562-ben János Zsigmond ellen fellázadtak, de vesztek. Sokuknak orrát, fülét levágták, többet le is nyakaztak. A gyepe először itt húzódott, aztán kintebb tolták.

Korond. Józsa János keramikus népművész, kezéből csak igazi művészi kerámia kerül ki. Sokan vásároltak itt, de utcahosszat is végigcsodáltak a kínálatot. Korond pataka. Kalonda tető. A szénégetés miatt az erdőt kivágták. **Farkaslaka** felé ereszkedünk az erdős szerpentinek.

Szöke Nyikó. A Küküllő felső folyásánál **Székelyudvarhely**.

Tamási Áron (1896-1980) Erdély népét írásaival szolgálta egészen haláláig. Végakarata szerint sírján nincs síremlék. Kegyes csalással, 30 méterrel előtte gyönyörködhetünk a két Szervátiusz kezét-szívét dicsérő műben, míg a síron a kereszt és a fiverei által állított kopjafa vigyázza álmát. *Kányádi Sándor* gondolatait hallgatjuk.

A 6000 lélekszámú **Zetelakán** most éppen írótalálkozó van. Részhelyiségei, kisugárzásai: **Sikaszó, Idaság, Küküllőmező**, stb. Díszpolgára, *Sütő András*, nyaranta sikaszói házában dolgozik. A férfiak általában fával foglalkoznak, „faidomárok”. Zetelakán, más vidékektől eltérően, nem Nagyboldogasszony napján, hanem Kisboldogasszonykor tartanak ünnepet. A tágas, 4000 főt is befogadó katolikus templomba gyűlik még a környékről is a hívőereg.

2. nap.

Zeteváralja felett, kúpos hegyen állt valaha a gyepevár: Zete vára. A monda szerint végül elsüllyedt. Utunk fenyvesben halad, falvak és erdők között. Ez az elképzelhető legszebb út. Hatalmas völgyzáró földgát gyűjti a Küküllő tiszta vizét. **Medgyesre** és **Dicsőszentmártonba** 1000 milliméter átmérőjű csővezetéken jut el a víz. Reggelente, néha délig erős köd üli a tájat. (A székely, asszonyával szilvát visz a szekéren. Megszólal az ura: „De nagy fene köd van”. Csuklik egyet az asszony: „Nekem-é”?)

Nyíró József tiszteletére - Budapest XII. kerületében - márványtábla készül, ezt Medvigy Endre szorgalmazza. Hálás köszönet érte. Polacsek Tamás barátunk az Úz Bencé-ből olvas részletet (dolgozik menet közben is a „műhely”). Itt még délelőtt is harmat frissíti a növényzetet, száraz időben is.

Székelyvarságra kirándulunk. Az erdős úton, kis tisztás, durván munkált lucdorong korlátokkal határolva: ez a székelyvarsági selymesfüvű piactér, a maga felemelő egyszerűségében. Seholy lélek, nincs piacnap. A szerpentinek méltóságos lucfenyvesek, kaszálók között visz felfelé. Székelyvarság, a havasi világ tetején, nagyterületű, zöld tanyákkal, gondozott falurészekkel. Itt a cáfolat, hogy csak az Alföldön alakult ki tanyavilág. Kiszállunk. Köszöntésváltás után az egyik helybéli férfi megkérdi: „A határkövet most sem hozták magukkal... ?”

Be az iskolába. A folyosó és az osztályterem falain a helybeli emberekről, nyári-téli táj- és épületrészletekről jó fotókiállítás látható.

Tiffán Ernő Csaba igazgató-tanár úr szól hozzánk. Székelyvarság, hegyi szórványtelepülés, 76 négyzetkilométer területen fekszik. Lakói Oroszhegy községből és más településekről rajzoltak fel a XIX. sz. közepétől a havasra. Először 6 tanyaközpont alakult ki. Állattenyésztés, népi mesterségek, fakivágás és

fűrészáru, cserekereskedelem. Hűvös az éghajlat, 930 méterre vagyunk a tengerszint felett, csak a gyökérszomszédok, hagyma, káposzta terem meg.

Az első iskola 1870-től egy magánházaiban indult. Nagyküüllőn 1881-ben, itt Székelyvárságon 1882-ben épült iskola. A templom 1902/4 között épült fel. Idei számlálás szerint 1617 katolikus magyar él itt és 3 román születésű rendőr, akikkel jó a kapcsolatuk. Négy iskolában 180 beíratott gyermek tanul, 96 óvodásuk is van. A népviselet már kialakult, székelyvársági. Villany van, a forrásvíz mindenütt vezetékrendszeren jut a házaiba. Tájháza nincs.

A XI.-XII. századi várrom - Rapsonné vára - az akkori gyepűrendszert védte. Később, ahogy a határ kitolódott, jelentőségét elvesztette és a bozót, az erdő benőtte. Az 1500-as oklevelekben Fenyéd és Várságpataka szerepel. Külön községgé 1907-től vált, előbb Varságtisztás, majd 1909-től Székelyvárság néven. Jelenlegi tanyaközpontok: Tisztás, Bagzos, Forrásköze, Sólyomkő, Tálásbérce (15 házzal).

Nyíró József sokat járt e szép tájon, itt inspirálódott. Úz Bence alakját az itteni vadőről, Pál Dénesről mintázta. Kint vagyunk a temetőben, ahol közmunkában ravatalozó épül. A fehér márványtábla felirata: „ITT PIHEN PÁL S(ÁRI) DÉNES 1882-1962, ÉS JÓZSA MÁRTA 1888-1958 ADJON URUNK ÖRÖK NYUGODALMAT NEKIK”

E tanyaközség felső határán dolgozik Dénes Imre, feleségével és kiskorú gyermekeivel, akik az orozó farkasokkal is szembeszállnak. Esztenájukhoz traktoros kordély zötyögtet fel minket három és fél kilométeres, szép úton. Mesterségek bemutatója. Zsindelykészítés. Az erdőben a „zsendelykészítő” kiválaszt egy hatalmas vörösfenyőt (*Larix decidua*), megalkuszik az erdősszel, kidönti, legallyazza és hazahúzatja. Frissen darabolja: 42 cm-es hosszúságú rönkökre, majd ezeket kereszt alakban meghasítja. Ék alakú szelleteket pattogat belőle. Vastagabbik szélé 2 cm, a másik élben végződik. Vonókéssel lapjait igazítja, majd a vastag szélbe több húzással hornyot készít, azaz falcolja („fáncolja”), hogy az egyes darabok egymásba illeszkedjenek. Naponta 600 db is készíthető, ha a fa jól hasad, vagyis „jól jár”. A tetőre 40 levél kell négyzetméterenként. Dézsakészítés. Szóttések.

Felsétálunk az esztenához. A három csillogó szemű törpe a juhokat noszogatja a belső karámrészbe, fejéshez. Egy-egy fejéskor kevés tej várható. Juhtúró, orda, sajt készül, többen vásárolnak. A disznóól fajtaját nemrég medve szakította fel. Zsákmányolt egy disznót, de a fellármázott háziak (gyerekestől!) üldözőbe vették. Menekülése közben a felét csak megette, a többi részét sorsára hagyta, ami azután a kutyáknak jutott. A pirosposzsgás arcú leányka magnóra mondja a kalandot. Ugyanígy a kislegény is elmeséli, hogyan is volt a farkasokkal. Tisztelettel hallgatjuk a kis hősokeket, látni a medvekarom vájátát az ólajtón. Májustól novemberig vannak itt fenn a juhok. Felkaptatunk a „világ tetejére”, ahonnan látjuk a székelyvársági templomot. A harangjait Segesváron öntötték. Szinte minden tanyabokor látszik. Elcsendesülve hallgatjuk Kányádi Sándor: „Előhang” c. versét.

3. nap.

Szent Bertalan napja. Szent Bertalan az örmények között is térített. Mártírhálált halt (megnyúzták). Rómában nyugszik a Tiberis (Tevere) szigetén. Szép dombos-völgyes vidéken haladunk, több helyen teraszos oldalak, ahol manapság csak kaszálók restelkednek. Olykor erdős vidéken futunk. **Küküllőke-ményfalva, Fenyéd, Máréfalva.** A Hargitai lázon a Szekerdi tető, fennsík 1000 méter magasan, májusban nárciszmező virít. Az éghajlat itt is hűvös, csak a pityóka terem meg.

Homoródszentmárton. Lobogóforrás, Lobogó panzió. Az egész Hargita olyan, mint egy nemzeti park, 2000 medve él itt. Egy jó medve meglövése 20 ezer euróba kerül. Ügyelni kell, nehogy a medve megcirógasson, „megmocskoljon”. És a bocsokeket tanácsos eszelősen kerülni!

Szentegyháza. Itt is ortodox templom építésébe fogtak, pedig csak az idehelyezett rendőr román. Erre sok a szárazfürdő, a moféta. A mofetában ülve értágulás lép fel, a beteg ízületeket gyógyítja. A legegyszerűbb, hogy a gázfeltörésnél ásnak egy jókora gödröt, kibélelik deszkával és padokat helyeznek el.

Híd, alatta a **Vargyas** patak. A hasonnevű település lejjebbecske van a völgyben, ahol régen még gyepűvonal húzódott. Balra a Hargita vulkanikus pereme. A déli, amely annak idején lerobbant: ennek kiszögellései alkotják ma a csúcsokat. „Kalibáskő” étterem. **Tolvajostető.** Itt áll a három hatalmas fakereszt. Itt volt a bravúros csata a katolikus hit megtartásáért. Mikes Pál volt a védekezők vezére és István alfalusi székely pap az indítványozó.

Beteg, pusztuló lucoket látunk. A rézmetsző szú az ágakat támadja meg, a betűzőszú a törzset pusztítja. Leérkezünk a középsíki medencébe, ahol „nagy fene köd” van. Északra Felcsík fekszik, mi Alcsíkba tartunk, sőt, Oldalcsíkba: Csikszépvízre.

(2002. augusztus 22—28-ig barangolt az EÖGYKE 46 fős csoportja - szerk.)